

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ СИБЛІНГІВ FEATURES OF SIBLINGS RELATIONSHIPS

У положеннях наукової статті автори проводять експеримент щодо психологічних особливостей стосунків сиблінгів. Визначено, що цілісна система сімейних взаємин включає взаємини братів і сестер (сиблінгів) – одні з найбільш тривалих і значущих зв'язків у житті людини. З одного боку, сиблінгу – близькі родичі: вони становлять окрему підсистему сім'ї, мають спільних батьків, подібні матеріальні умови життя і виховання, загальні сімейні цінності та традиції, повсякденне тривале спілкування, численні емоційні та практичні зв'язки між собою. З іншого боку, це відносини дитини з іншими дітьми. Їх своєрідність полягає у тому, що у самої дитини не має можливості вибрати, чи буде у нього сиблінг, якої статі, скільки уваги приділятимуть йому батьки.

Доведено важливість особливостей та рушійних сил становлення гармонійної, психологічно здорової, адаптованої, зрілої особистості. Вплив сімейного оточення, взаємодії між членами сім'ї є однією з найбільш важливих умов психосоціального розвитку особистості.

Перші дослідження сиблінгових стосунків були переважно зосереджені на описі чинників порядку народження, розміру сім'ї, інтервалу народження між сиблінгами. У закордонній психології одним з основних напрямів досліджень є вивчення особливостей розвитку особистості залежно від порядку її народження у сім'ї. Основу такого підходу заклали З. Фройд і А. Адлер. З. Фройд першим відзначив: «Позиція дитини серед її сестер і братів має особливе значення для всього подальшого життя. Ця позиція визначається кількістю дітей у сім'ї, їхньою статтю і проміжками між їх народженням. Чим ближче вік дітей, тим більший вплив вони спричиняють один на одного в процесі свого розвитку».

Ключові слова: сім'я, стосунки, брати й сестри, сиблінгу.

In the provisions of the scientific article, the authors conduct an experiment on the psychological features of sibling relationships.

It was determined that the integral system of family relationships includes the relationships of brothers and sisters (siblings) – one of the most lasting and significant relationships in a person's life. On the one hand, siblings are close relatives: they make up a separate subsystem of the family, have common parents, similar material conditions of life and upbringing, common family values and traditions, everyday long-term communication, numerous emotional and practical connections between them. On the other hand, it is the child's relationship with other children. Their uniqueness lies in the fact that the child himself does not have the opportunity to choose whether he will have a sibling, what gender, how much attention his parents will pay him.

The importance of the characteristics and driving forces of becoming harmonious, psychologically healthy, adapted, and mature has been proven. The influence of the family environment, interaction between family members is one of the most important conditions for the psychosocial development of an individual.

The first studies of sibling relationships analyzed were mainly focused on describing the factors of birth order, family size, birth interval between siblings. In foreign psychology, one of the main areas of research is the study of the peculiarities of personality development depending on the order of its birth in the family. The basis of this approach was laid by Z. Freud and A. Adler. Z. Freud was the first to point out: "the position of the child among his sisters and brothers is of special importance for his entire future life. This position is determined by the number of children in the family, their gender and the intervals between their births. The closer the children are in age, the more influence they have on each other in the process of their development."

Key words: family, relationships, siblings, siblings.

УДК 159.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.24>

Астремська І.В.

к. психол. н., доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Кміт А.Ю.

магістрантка кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Вступ із розкриттям актуальності проблеми дослідження. У сучасних соціальних умовах перетворень, які впливають на сімейну стабільність, особливо актуальною є проблема формування особистості в сім'ї, яка зазнає значних психоемоційних труднощів, потрапляє в екстремальні умови існування.

Одним зі шматочків головоломки, з яких складається індивідуальність і частка людини, є його «становище» у батьківській сім'ї, тобто наявність чи відсутність братів і сестер (сиблінгів) та порядок їх народження.

Порядок народження – це не теорія копіювання, яка говорить, що всі первістки поводитимуться саме так, а не інакше. Усе, що може зробити порядок народження, – це дати ключі до розуміння певних особливостей поведінки та особистості людини, дати відповіді на багато нагальних питань.

Варіації, такі як час народження дитини або стать, додають суб'єктивного характеру порядку народження. Додаткові модифікації, такі як цінності, прищеплені дитині її батьками, які самі мають свій власний порядок народження, також вступають у гру. У будь-якій сім'ї порядок народження людини матиме величезний вплив на те, ким ця людина стане в майбутньому.

Послідовник Фрейда Альфред Адлер [2, с. 87–89] уперше визначив «впорядковані позиції»: єдина, дитина, старша в сім'ї, середня дитина, молодша з двох дітей, молодша з трьох або більше дітей і заявив, що відповідно до них люди відрізняються за характером.

Згідно з Адлером, порядок народження є основним чинником, що визначає спосіб життя. Він стверджував, що якщо діти мають одних і тих самих батьків і ростуть

приблизно в однакових умовах, вони все одно не мають однакового соціального середовища.

Отже, при народженні в одній сім'ї двох і більше дітей такі діти називаються «сиблінги».

Існують численні напрацювання вітчизняних та зарубіжних психологів, що підтверджують наявність впливу взаємин між членами сім'ї, між батьками та дітьми, між рідними братами та сестрами на особистісний розвиток дитини (М. Руфо, З. Фройд, А. Адлер, М. І. Алексєєва, В. Томан, Г. Крайг, Г. Хоментаскас, Г. В. Ложкін, К. Юнг, А. Томас і С. Чесс, Г. А. Крупник, Ю. Д. Черткова, Н. В. Каленова, О. Л. Луценко, Т. С. Плахіна, Е. Шенбека, А. І. Вишняков, Н. В. Кіреєва та ін.). Задоволення чи незадоволення основних потреб дитини, психоемоційний клімат у сім'ї, особистісне здоров'я батьків, особливості виховних стилів – усе це сприяє створенню певного контексту розвитку особистості, зміні його темпу, скеруванню змін розвитку у певному руслі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Цілісна система сімейних взаємин включає взаємини братів і сестер (сиблінгів) – одні з найбільш тривалих і значущих зв'язків у житті людини. З одного боку, сиблінги – близькі родичі: вони становлять окрему підсистему сім'ї, мають спільних батьків, подібні матеріальні умови життя і виховання, загальні сімейні цінності та традиції, повсякденне тривале спілкування, численні емоційні та практичні зв'язки між собою. З іншого боку, це відносини дитини з іншими дітьми. Їх своєрідність полягає у тому, що у самої дитини не має можливості вибирати, чи буде у нього сиблінг, якої статі, скільки уваги приділять йому батьки.

Зауважимо, що тема сиблінгів, незважаючи на дуже великий інтерес до неї в повсякденному житті, у науковій психології вивчена недостатньо.

Відносини між братом і сестрою формуються, починаючи з реакції на народження брата або сестри, яка має певну динаміку, і ці відносини розвиваються у взаємозалежності зі стилем виховання.

На думку О. Л. Луценко [26, с. 71–72], власний негативний досвід поганих стосунків із сиблінгом(ами) у дитинстві викликає у дорослих жіночої статі, тобто матерів, більш обережне ставлення до дітей із метою запобігання таким проблемам у прийдешньому поколінні родини. Зокрема, такі матері вибирають стратегії виховання дітей, які включають менш диференційоване ставлення до братів і сестер, зменшення вико-

ристання авторитарних стратегій і більше покладання на методи перенаправлення, а не покарання. Патерни взаємодії між братами та сестрами передаються на два покоління вперед, а також ці патерни в одному поколінні впливають на стосунки між батьками та дітьми в наступному поколінні.

Важливим є те, що слід простежувати особливості стосунків сиблінгів на різних етапах онтогенезу: у дитинстві, у підлітковому віці, під час ранньої, середньої та пізньої дорослості. Відомо, що на стадії дитинства для сиблінгів характерна залежність їхніх стосунків від порядку народження, статі різниці у віці. А саме, первістки 7–8-річного віку частіше хвалять і навчають братів і сестер, тоді як другонароджені демонструють більш легковажну поведінку та самознецінення. Діти 7–8 років є більш агресивними з близькими за віком братами/сестрами та демонструють більше позитивної поведінки та прихильності до сиблінгів із більшою різницею у віці.

Після глибокого вивчення теоретичного матеріалу психологічних особливостей стосунків сиблінгів ми вирішили започаткувати експеримент, а саме – провести емпіричну діагностику за допомогою тесту таких методик:

1. Методика «Братсько-сестринський опитувальник» (The brothersister questionnaire; S. A. Graham-Bermann, S. E. Culter, модифікація М. Кравцової).

2. Методика діагностики сиблінгового спілкування. Запропонована методика є модифікованим варіантом методики «Діагностика подружнього спілкування» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовська).

3. Опитувальник для вивчення взаємодії батьків із дітьми (І. М. Марківська).

4. Проективна методика «Малюнок сім'ї» (модифікація Р. Бернса, С. Кауфмана).

Дослідження проводилося на основі миколаївської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 57 ім. Т. Г. Шевченка в місті Миколаєві. В експерименті взяли участь 15 дітей, вік яких становить 16–17 років, із них 10 хлопчиків та 5 дівчаток. Усі вони мають брата чи сестру.

Отримані дані за результатами методики «Братсько-сестринський опитувальник» представимо у графічному вигляді (рис. 1).

Результати дослідження за методикою діагностики сиблінгового спілкування («Діагностика подружнього спілкування») (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовська) наведено на рис. 2.

Наступним етапом дослідження було проведення опитування щодо вивчення взаємодії батьків з дітьми (Опитувальник для вивчення взаємодії батьків з дітьми (І. М. Марківська)).

У процесі проведення анкетування жодних труднощів не встановлено, батьки із задоволенням відповідали на всі запитання. Кожен експерт мав оцінити за ступенем згоди з твердженнями за 5-бальною системою.

Останній етап дослідження виконувався згідно з методикою «Малюнок сім'ї» (модифікація Р. Бернса, С. Кауфмана). Методика «Малюнок сім'ї» дає змогу діагностувати приховані або неусвідомлювані проблеми у сімейних стосунках, її резуль-

тати складно фальсифікувати. Дослідження відбувалося в онлайн-форматі на платформі ZOOM. Це дало змогу спостерігати за процесом малювання, а також установити візуальний контакт для обговорення намальованого після завершення усього процесу.

Наочно узагальнені результати викладаємо, як репрезентовано на рис. 6.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на основі первинного обстеження 15 учнів 11-А класу миколаївської

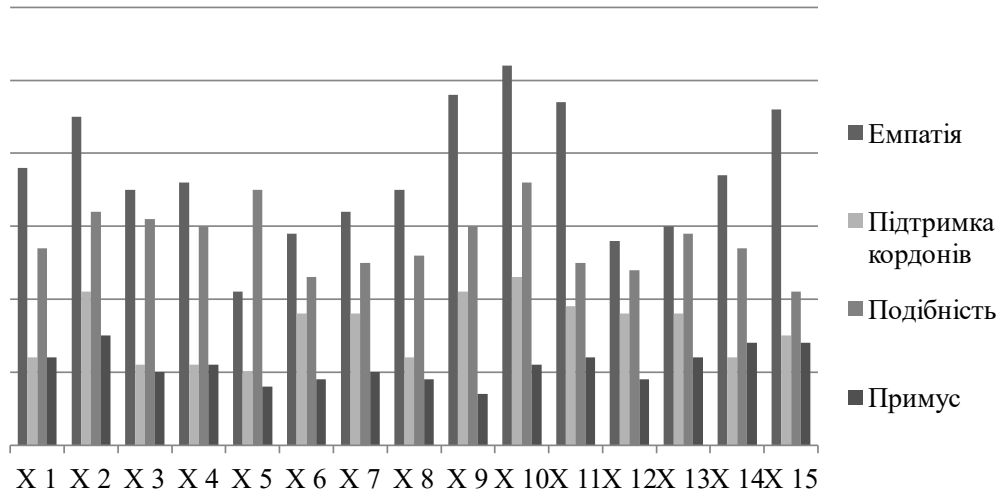

Рис. 1. Результати діагностики за методикою «Братсько-сестринський опитувальник»

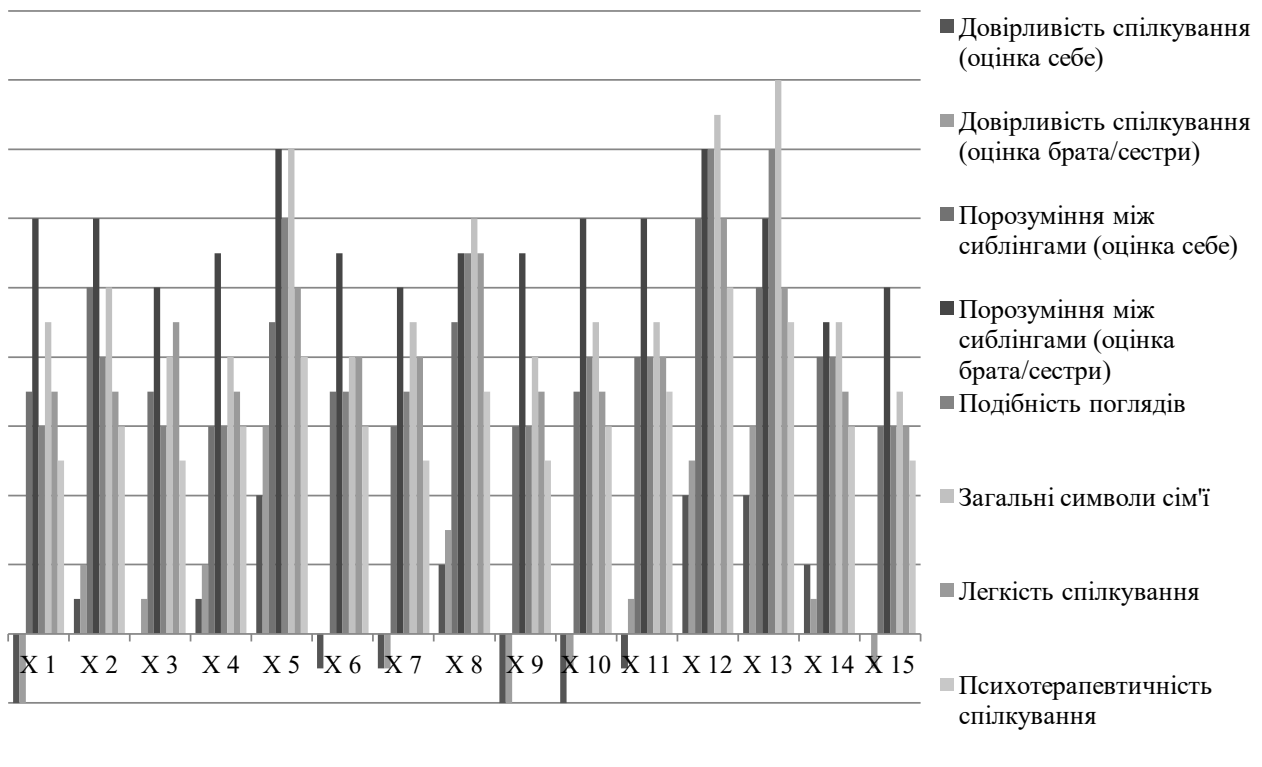

Рис. 2. Результати діагностики сиблінгового спілкування («Діагностика подружнього спілкування») (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовська)

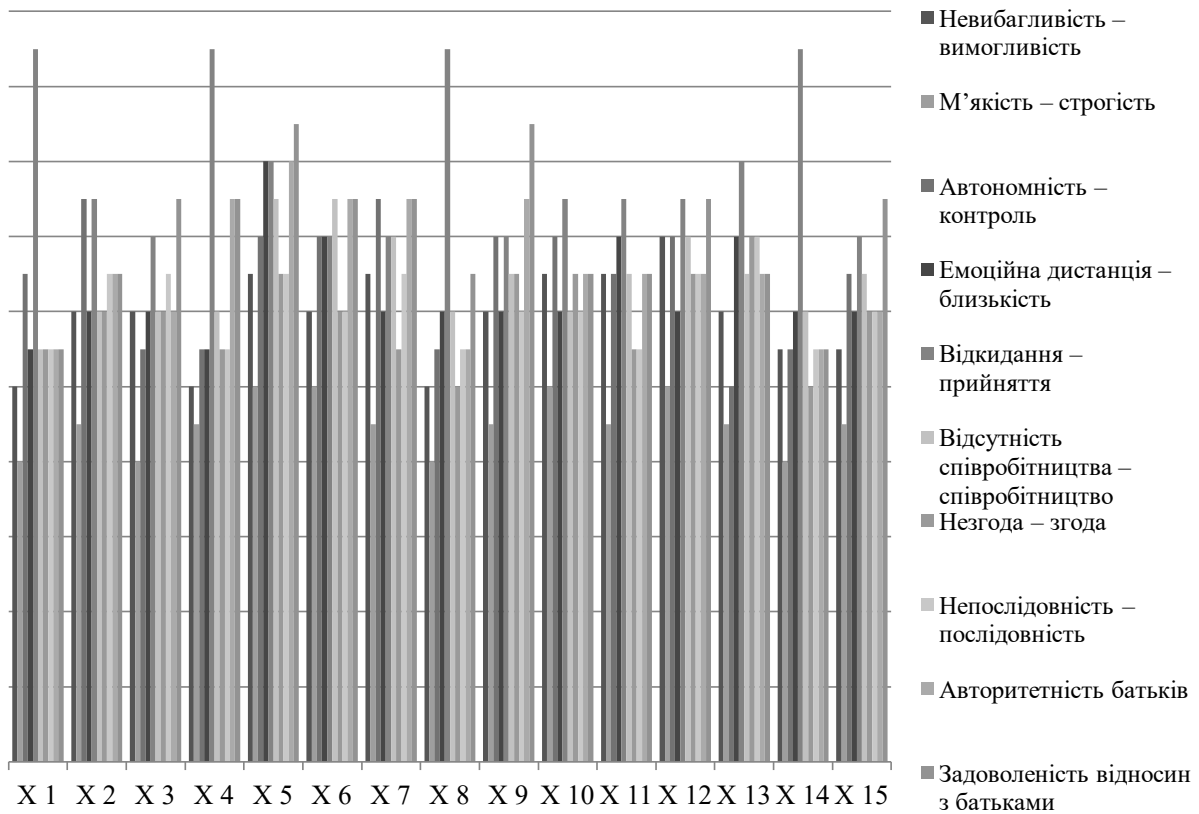

Рис. 3. Результати опитування вивчення взаємодії батьків із дітьми (на вибірці старшокласників) (Опитувальник для вивчення взаємодії батьків із дітьми (І. М. Марківська))

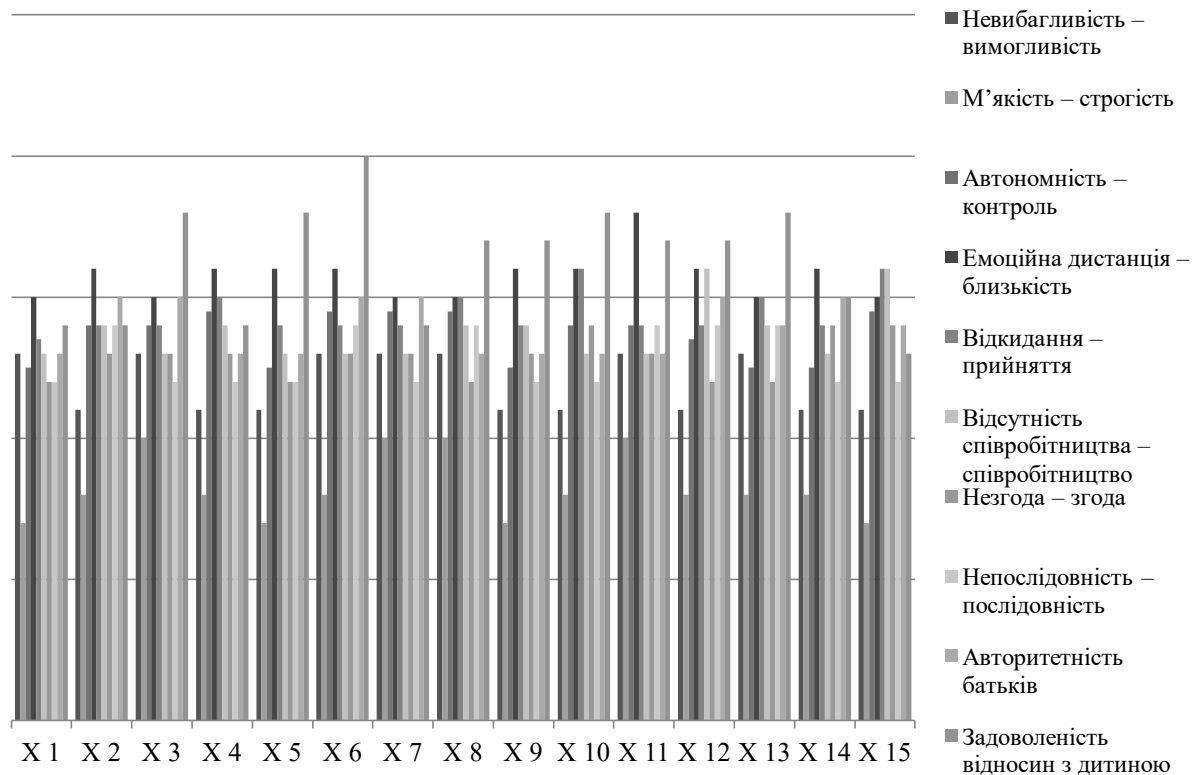

Рис. 4. Результати опитування вивчення взаємодії батьків із дітьми (на вибірці батьків старшокласників) (Опитувальник для вивчення взаємодії батьків із дітьми (І. М. Марківська))

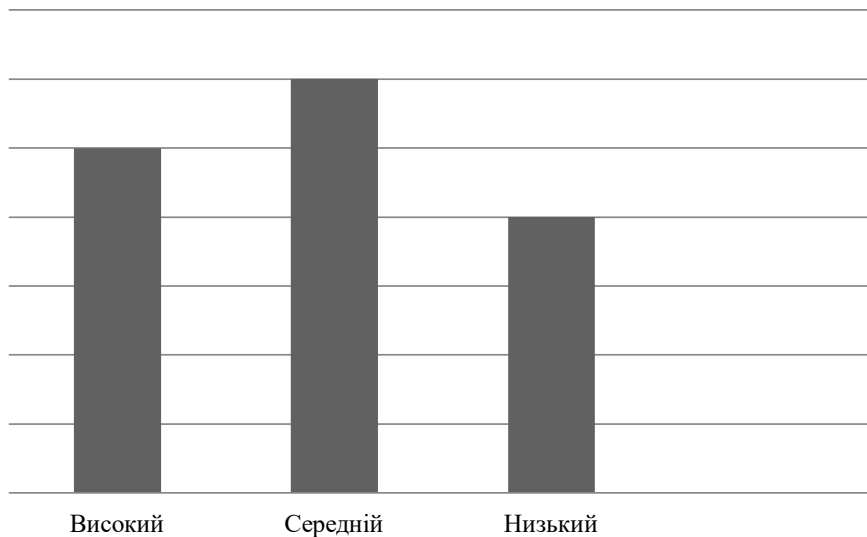

Рис. 5. Результати дослідження за методикою «Малюнок сім'ї»

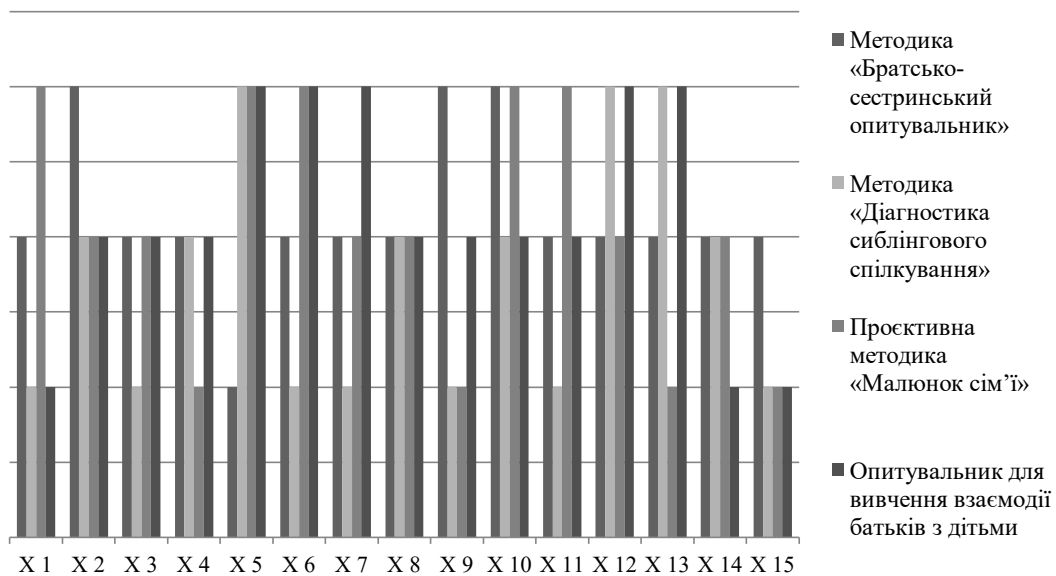

Рис. 6. Зведені результати за методикою «Братсько-сестринський опитувальник», «Діагностика сиблінгового спілкування», опитувальник для вивчення взаємодії батьків із дітьми, проективна методика «Малюнок сім'ї»

загальноосвітньої школи I–III ступенів № 57 ім. Т. Г. Шевченка було виділено вибірку з восьми дітей із найбільш вираженими ознаками відсутності порозуміння у взаємостосунках зі своїми сиблінгами. У подальшому із цими дітьми проводитиметься корекційна робота щодо відновлення взаємостосунків сиблінгів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ, 2001. 170 с.
2. Дідук І. А. Взаємини між дітьми в сім'ї як чинник їхнього психосоціального розвитку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Інсти-

тут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2001. 20 с.

3. Мушкевич М. І. Психологічні особливості факторів особистісного та міжособистісного функціонування членів сім'ї з проблемними дітьми на основі сімейного статусу. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 34. С. 137–154; Котлова Л. О., Саух І. Д. Психологічні чинники задоволення шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Вип. 1. С. 223–228.
4. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування : навчальний посібник. Київ : Персонал, 2015. 304 с.
5. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С. 80–84.